
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00081313 9

SOKRATES'S ANKLAGER

I

XENOFONS ERINDRINGER OM SOKRATES

AF

C. S. BLINKENBERG
CAND. MAG.

KØBENHAVN
TRYKT HOS J. H. SCHULTZ
1889.

SOKRATES'S ANKLAGER

I

XENOFONS ERINDRINGER OM SOKRATES.

AF

C. S. BLINKENBERG,

CAND. MAG.

Det stridsspörsmål, som foreliggende afhandling, om muligt, skulde føre til en afgörende besvarelse, er ikke gammelt i filologien. Æren for at have rejst det tilkommer Cobet, hvis udtalelser om sagen fremkom i Mnemosyne 7. Bd. og senere optryktes i hans Novae Lectiones 1858, s. 662—682. Hans anskuelse blev optaget af Dindorf (praef. ed. Oxon. p. XVIII—XXV), bestridt af Breitenbach i Neue Jahrbücher 99. Bd., s. 801—814, genoptaget af Schenkl i Xenophontische Studien II, 1 (= Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen [Wiener-] Akademie der Wissenschaften 80. Bd. 1875, s. 87—97), imod hvem Breitenbach pány tog til orde i Neue Jahrbücher 115. Bd., s. 455—461. J. J. Hartmanns Analecta Xenophontea, Leiden 1887, kender jeg ikke og ved derfor ikke, om der heri muligvis skulde findes noget, som berörer spörsmålet; korte ytringer af andre filologer, hvori de udtaler deres tilslutning til Cobet, forbigår jeg. Den eneste, der efter mit vidende har sluttet sig til Breitenbach, rigtignok för Schenkls afhandling fremkom, er Blass i Die attische Beredsamkeit, 2. Abtheilung, s. 336—344. — Cobets, Dindorfs og Schenkls anskuelser synes nu at være betragtede som et fastslået dogme. I det mindste udtaler det nyeste mig bekendte betydelige arbejde i græsk litteraturhistorie (W. Christs i Iwan Müllers Handbuch der klassischen Alterthumswissenschaft 7. Bd.) sig i den retning; men forfatteren begår rigtignok i litteraturhenvisningerne på det pågældende sted (s. 272) en unöjagtighed, der kan synes at robe, at han kun har et overfladisk kendskab til de herhen hørende afhandlinger, og denne formodning bestyrkes, når man læser, hvad Christ s. 338 øverst skriver om Platons Apologi.

Diskussionen har, som det så ofte går, antaget et större omfang end nødvendigt, dels ved at vovede ytringer fra den ene eller den anden side ere blevne udførlig gendrevne, dels ved at man har inddraget sådanne punkter under undersøgelsen, om hvilke der vides lidet eller intet, men kan siges des mere; på den anden side ere ret væsentlige forhold ikke tagne tilstrækkelig i betragtning. Min opgave har det da været: ved en så vidt muligt alsidig belysning at klare, hvad der lader sig klare, men omvendt udelukke fra drøftelsen, hvad vi ikke kan vide noget om. — Det følger af sig selv, at en ikke ringe del af det,

som jeg har at fremføre, allerede findes hos Breitenbach, der har samme opfattelse af spörsmålet. Desuagtet har jeg ment på sådanne punkter ikke at kunne nöjes med en henvisning til hans afhandlinger. For det förste har han nemlig, hvor han anlægger de samme synspunkter, ikke altid gjort dem gældende på den måde, som jeg anser for den heldigste; for det andet vilde foreliggende afhandling få en uheldig form, når læseren hist og her midt i den sammenhængende undersøgelse måtte henvises til at at søge oplysning andensteds.

I.

Xenofons *erindringer om Sokrates* begynder med ordene: »Ofte har jeg undret mig over, hvad det dog var for grunde, hvorved de, der rejste anklagen imod Sokrates (*οἱ γραψάμενοι Σωκράτη*), fik Athenæerne[1]) til at tro, at han fortjente at straffes med døden. Anklagen imod ham lød nemlig omtrent således: Sokrates har forbrudt sig ved, at han ikke tror på de guder, som staten antager, men indfører andre nye guddomme; han har ligeledes forbrudt sig ved at ødelægge de unge« [I, 1, § 1].

»Hvad nu for det förste det angår, at han ikke troede på de guder, som staten antager, hvordan var så det bevis, som de førte herfor? Det var jo almindelig bekendt, at han hyppig ofrede i sit hjem og ligeledes hyppig på statens offentlige altre«. — Derpå omtales Sokrates's forhold til forudsigelsen af det tilkommende og sandsigerkunsten, særlig hans forhold til den guddommelige røst (*τὸ δαιμόνιον*), han mente at fornemme, når han stod i begreb med at foretage sig et vigtigt skridt. Sokrates's uforbeholdne omtale heraf »synes især at have givet anledning til beskyldningen for at indføre nye guddomme« [§ 2], hvilket Xenofon viser er blottet for enhver grund. Man

---

[1]) ɔ: Nævningeretten, heliastdomstolen, der i almindelighed repræsenterede folket i udøvelsen af den dömmende myndighed. Udtrykket Athenæerne på dette sted er altså fuldkommen identisk med udtrykket dommerne i § 17 (se næste side).

indfører jo ikke nye guddomme, fordi man ufordulgt siger, at man modtager åbenbaringer og tilskyndelser[1]) fra det guddommelige istedenfor, som folk i almindelighed, at sige, at man af det og det varsel har ladet sig påvirke i den og den retning [§ 3—5]. — Ligeledes henviste han ofte sine omgangsvenner til gennem oraklerne at søge oplysning hos guderne; thi der var meget, som var skjult for menneskene, men kendt af guderne [§ 6—9].

Skönt Sokrates altid bevægede sig imellem mange mennesker, har ingen nogensinde været vidne til nogen ugudelig handling eller bespottelig tale fra hans side. Han bar sig ikke ad som de filosoffer, der uden videre talte om verdensaltet og dets ophav; nej han angreb tværtimod hyppig disse for deres færd [§ 10—16].

I forhold, hvor Sokrates's anskuelser ikke var almindelig kendte, er det forståeligt, at dommerne kunde få en urigtig mening om ham; men er det ikke underligt, at de ikke lagde sig det på sinde, som alle vidste: hans optræden under pro-

---

[1]) Det er underligt, at nogen har kunnet tage anstød af dette sted og erklære det for uægte på grund af de udtryk, der her bruges om *τὸ δαιμόνιον: οἱ μὲν πλεῖστοί φασιν ὑπό τε τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἀπαντώντων ἀποτρέπεσθαί τε καὶ προτρέπεσθαι. Σωκράτης δ' ὥσπερ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν. καὶ πολλοῖς τῶν συνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος.* Fra dette sted stammer lignende udtryk i de uægte partier af Apomnemoneumata (IV, 3, 12. IV, 8, 1). — Man har uden grund ment, at dette ikke kunde forenes med Platons Apol. 31 d: *ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνή τις γιγνομένη, ἣ ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τούτου ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὔποτε.* For det förste er det nemlig ikke afgjort, at dette forhold tidligere har stået i den grad klart for Sokrates selv eller hans venner; end mindre nødvendigt er det da at antage dette for Xenofons vedkommende, da han jo allerede i flere år ikke havde hørt til Sokrates's omgang og derfor kunde have glemt et og andet træk hos denne. For det andet ser vi Sokrates selv i Platons Apologi (p. 40) opfatte den guddommelige stemmes tavshed som en direkte tilskyndelse; derfor var der intet i vejen for, at Xenofon i Apomnemoneumata kunde udtale sig, som han gör, selv om han kendte det særegne forhold, Sokrates omtaler i Apologien p. 31 d.

cessen mod feltherrerne fra slaget ved de arginussiske øer, der klart viste, hvor vidt netop hans gudsfrygt kunde føre ham [§ 17—19]? »Jeg undrer mig derfor over, hvorledes dog Athenæerne ere blevne bragte til at tro, at Sokrates i forholdet til guderne ikke viste forstandig besindighed, da han jo aldrig havde sagt eller gjort noget ugudeligt, men stedse talte og handlede således, at man, ved at bære sig ad som han, både virkelig vilde være et såre gudfrygtigt menneske og også blive anset derfor« [§ 20].

Hermed ender gendrivelsen af det *förste punkt* i anklagen: beskyldningen for ikke at tro på de af staten anerkendte guder og for at indføre nye guddomme. Man ser let, at det egentlige klagepunkt: at Sokrates ikke er orthodox, behandles meget let. Istedenfor at gendrive dette viser Xenofon, at Sokrates var et meget gudfrygtigt menneske. I overensstemmelse hermed ender kapitlet ikke med at hævde, at han i et og alt troede på de af staten anerkendte guder, men med at udtale forundring over, at Athenæerne har kunnet tro, at Sokrates viste utilbørlig adfærd overfor guderne. Parallelen med den måde, hvorpå den samme beskyldning behandles i Platons Apologi, er iöjnefaldende. Sokrates indlader sig her ikke på en vanskelig og tildels ørkesløs påvisning af, at han i et og alt tror på statens guder; derimod får han Meletos til at fremsætte en beskyldning for fuldstændig gudsfornægtelse, viser, hvorledes Meletos derved har slået sig selv på munden, at han — hvad der for sagens påkendelse af dommerne er tilstrækkeligt — har vist utilgivelig frækhed og letsindighed som anklager, og hævder bestemt sin tro på guderne og deres omsorg for menneskene.

Udførligere og på en noget anden måde gendriver Xenofon anklagens *andet punkt*. I 2det kapitel fortsætter han nemlig: »Det forekommer mig også forunderligt, at nogen har ladet sig overtyde om, at Sokrates ødelagde de unge« [§ 1], og skildrer, hvor rent og pletfrit et liv Sokrates førte, samt berörer kortelig forholdet mellem ham og hans unge omgangsvenner [§ 1—8].

Derpå indføres en række beskyldninger mod Sokrates, indledede med ordene »sagde anklageren« (ὁ κατήγορος) og for en del støttede på citater af Sokrates's ord. Til hver enkelt af disse beskyldninger knytter Xenofon en kortere eller længere gendrivelse. Ser vi bort fra ordlyden, ere de forskellige klagepunkter følgende.

Sokrates fik sine omgangsvenner til at foragte den bestående forfatning ved at dadle, at embedsmændene udtoges ved lodkastning (hvilket som bekendt var et karakteristisk træk ved den daværende demokratiske forfatning i Athen) [§ 9—11]. — Kritias og Alkibiades, der tilföjede staten så stor skade, havde været omgangsvenner af ham. (Xenofon fremstiller udførlig, hvordan forholdet var mellem dem og S., tænker sig to indvendinger herimod og besvarer dem.) [§ 12—48]. — Sokrates lærte de unge at foragte deres fædre [§ 49—50], ligeledes at ringeagte deres øvrige slægtninge [§ 51] og venner [§ 52—55]. — Han udsøgte af de mest ansete digtere de sletteste steder, og med dem som beviser lærte han de unge at blive forbryderske og vise overmod. Således anførte han af Hesiodos ordene

»Intet arbejde er en skam, men kun uvirksomhed er en skam«

for at vise, at digteren rådede til at göre alt, endog det sletteste, når man blot kunde drage fordel deraf [§ 56—57]. Af Homer anførte han ofte det sted, hvor der fortælles om Odysseus:

Hver en konning og hæderlig mand, han mødte på vejen,
trådte han hen til og holdt med venlige ord ham tilbage:
»Hør, min kære! dig egner det ej som en kryster at bæve;
nej forhold dig nu rolig, og styr de andre til orden!« . . . .
Hvem af de menige mænd han så eller skrigende mødte,
gav han med staven et slag og satte ham heftig irette:
»Hold dig rolig, min kære! og hør, hvad andre befale,
som ere flinkere mænd; du selv er en kryster og niding,
hverken i råd eller kamp du est at regne for noget!« [1])

---

[1]) Iliaden II v. 188—191 og 198—202 (Wilsters oversættelse).

Dette sted anvendte Sokrates, som om digteren billigede, at simple og fattige folk fik prygl [§ 58].

Efter at have gennemgået og gendrevet de anførte ytringer af anklageren og vist, hvordan Sokrates i virkeligheden var, og hvorledes han i virkeligheden lærte i de punkter, som var benyttede til anklage imod ham, slutter Xenofon dette parti af skriftet (nuværende 2det kapitel) med ordene:

»Hvorledes skulde han altså kunne være skyldig efter anklagen (τῇ γραφῇ)? Istedenfor ikke at tro på guderne, som der stod i anklagen, var det jo netop almindelig bekendt, at han mest af alle viste guderne ærbødighed, og istedenfor at ødelægge de unge, hvad anklageren (ὁ γραψάμενος) beskyldte ham for, var det jo almindelig bekendt, at han fjærnede de slette lyster, som han forefandt hos sine omgivelser, og tilskyndede dem til at stræbe efter den skönne og ophöjede dyd, grundvolden både for hele staters og enkelte familiers[1]) lykke. Og når det var tilfældet, hvor kunde han da andet end fortjene stor ære fra statens side?«

II.

Inden Xenofon i *erindringerne* går over til sit egentlige formål, gennem referat af samtaler, hvori Sokrates havde taget virksom eller overvejende del, at skildre dennes væsen og virken, har han villet gendrive den anklage, som hidførte dødsdommen. Dette indledningsparti, hvis hovedpunkter jeg ovenfor har fremstillet, synes efter disse i det hele klart og letforståeligt. Og dog har just det i den nyeste tid været genstand for megen diskussion, idet en særegen opfattelse deraf trods enkeltes protest har trængt sig mere og mere frem og nu synes at være almindelig fastslået[2]). Det grundlag, hvorpå denne støtter sig, er følgende.

---

[1]) Jeg følger her de nyere udgivere, der efter det bedste håndskrift (Parisinus A) har optaget læsemåden οἴκοι; de ældre udgaver har (som Parisinus B) οἴκους.

[2]) Se ovenf. s. 3.

Sofisten Polykrates[1]) skrev efter Sokrates's død en *anklage* imod ham (*Σωκράτους κατηγορία*). Nogle ytringer af dette skrift ere bevarede. Isokrates skriver i en polemik mod et af Polykrates's skrifter[2]): (du har båret dig aldeles forkert ad i din anklage mod Sokrates) »ved at give ham Alkibiades til discipel; thi for det förste har ingen mærket noget til, at denne blev undervist af hin, og for det andet vil alle vel indrömme, at han udmærkede sig meget fremfor sine samtidige .... (Derfor vilde Sokrates, hvis han kendte din anklage), være mere taknemlig mod dig end mod nogen af dem, der plejer at rose ham«. Endvidere ved man andenstedsfra[3]), at Polykrates har vendt Sokrates's benyttelse af stedet hos Homer (se ovenfor s. 8) imod ham og derpå støttet en anklage for at virke i antidemokratisk retning. — Dette er omtrent alt, hvad vi med sikkerhed[4]) ved om indholdet af denne *κατηγορία*, i al

---

[1]) Richard Christensen: Sophisterne, s 36—37, og udførligere hos Blass: Die attische Beredsamkeit, 2. Abtheilung, s. 336—344. — Polykrates var født för 436; men hans skribentvirksomhed i sofistisk retning falder i det væsentlige förtst c. 390—370.

[2]) Isokr. Busiris § 5: *Σωκράτους δὲ κατηγορεῖν ἐπιχειρήσας, ὥσπερ ἐγκωμιάσαι βουλόμενος, Ἀλκιβιάδην ἔδωκας αὐτῷ μαθητὴν, ὃν ὑπ' ἐκείνου μὲν οὐδεὶς ᾔσθετο παιδευόμενον, ὅτι δὲ πολὺ διήνεγκε τῶν ἄλλων, ἅπαντες ἂν ὁμολογήσειαν. τοιγαροῦν εἰ γένοιτ' ἐξουσία τοῖς τετελευτηκόσι βουλεύσασθαι περὶ τῶν εἰρημένων, ὁ μὲν ἄν σοι τοσαύτην ἔχοι χάριν ὑπὲρ τῆς κατηγορίας ὅσην οὐδενὶ τῶν ἐπαινεῖν αὐτὸν εἰθισμένων.*

[3]) Scholion til Aristides III p. 480, 29: *τοῦτο δ' οὐκ ἀργῶς εἶπεν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἶδε τὸν Σωκράτη πρὸς τοὺς νέους ἀεὶ τὸν Ὀδυσσέα θαυμάζοντα διὰ τὴν τοιαύτην πρᾶξιν, ὡς Πολυκράτης ἐν τῷ κατ' αὐτοῦ λόγῳ φησὶ καὶ Λυσίας ἐν τῷ πρὸς Πολυκράτην ὑπὲρ αὐτοῖ, ὁ μὲν συνιστῶν ὅτι τὴν δημοκρατίαν ἐκ τούτου καταλύειν ἐπεχείρει, ἐπαινῶν τὸν Ὀδυσσέα, τοῖς μὲν βασιλεῦσιν ἐπιτιμῶντα* (således Dindorf; codd. *ἐπαινοῦντα*) *λόγῳ, τοὺς δὲ ἰδιώτας τύπτοντα, ὁ δὲ οὐδὲν* (Cobet *ὁ δὲ οὐδὲν;* codd. *οὐδὲν*) *λέγων φροντίζειν μᾶλλον αὐτὸν* (Dindorf; codd. *αὐτοῦ*) *τῆς τάξεως.*

[4]) Dindorfs påstand (præf. XXIV): Libanii apologia fere conservata est declamatio Polycratis, erkender selv Schenkl for eine sehr kühne Behauptung og indrömmer, at Libanios kan have øst af mange andre kilder, deriblandt (hvad der ikke er faldet Dindorf ind)

fald det eneste, der bevislig har beröringspunkter med Xenofons *erindringer* og derved bliver af betydning for vor undersøgelse. Af et sted hos Diogenes fra Laerte[1]) ser vi, at *anklagen mod Sokrates* ikke var skreven för år 393, da genopbyggelsen af Athens lange mure nævnedes deri.

Hele karakteren af Polykrates's forfatterskab kan ikke være tvivlsom. De citater, vi har tilbage, Isokrates's polemik, ja allerede titlen på hans værker viser klart, at han hørte til den retning, der søgte at glimre ved at behandle æmner, som ved förste öjekast kunde synes urimelige, ved at rose, hvad alle var enige om at dadle, og omvendt angribe, hvad alle var enige om at godkende. Han havde skrevet en lovprisning af Poseidons sön *Busiris*, Ægyptens mythiske hersker, som dræbte og ofrede de fremmede, der kom til landet, indtil han, da han havde forgrebet sig på Herakles, selv blev dræbt af denne[2]). Han havde fremdeles prist *Klytaimnestra*, der var sin mand utro og voldte hans død, skrevet en lovtale over *Helene* med tak for sidst til Isokrates for dennes kritik af Busiris; desuden var han forfatter til en lovprisning over *musene*, over *potter* og *regnebrikker*, muligvis til andre lignende skrifter, der med större eller mindre

af selve Xenofons Apomnemoneumata. Det duer derfor ikke at fremføre ytringer hos Libanios, der stemmer hermed, som bevis på, at Xenofon har skrevet mod Polykrates. — Dindorf havde ligeledes ment (præf. XXIV) at kunne henføre et andet sted til Polykrates's *κατηγορία*; da det i hvert fald ikke berörer Apomnemoneumata, nöjes jeg med at henvise til Breitenbachs efter min mening fyldestgörende modbevis i N. J. 99. Bd., s. 811.

[1]) Diogen. Laert. II, 39: *Φαβωρῖνος δέ φησιν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων μὴ εἶναι ἀληθῆ τὸν λόγον τὸν Πολυκράτους κατὰ Σωκράτους. ἐν αὐτῷ γάρ, φησί, μνημονεύει τῶν ὑπὸ Κόνωνος τειχῶν ἀνασταθέντων*, ὃ (Cobet: ἃ) *γέγονεν ἔτεσιν ἓξ τῆς τοῦ Σωκράτους τελευτῆς ὕστερον.*

[2] Apollodor. II, 5, 11, 6—7. — Hvis vi i dette stykke tör tro Isokrates (Busiris § 5), der dog muligvis blot har forvrænget eller forsætlig misforstået et sted hos Polykrates, havde denne endog ladet Busiris selv æde de fremmede, måske ved en sammenblanding med, hvad der fortælles i andre myther (Polyfemos?).

sandsynlighed tillægges ham. Det var ikke betydningsfulde tanker eller filosofiske ideer, han søgte at skaffe indgang; for ham kom det kun an på at blænde ved en glimrende stil og endnu mere ved bestikkende spidsfindige slutninger, at levere retoriske kunststykker. Grundvolden for den slags forfatterskab er ikke respekt for sandheden, og formålet dermed er ikke andet end at opnå anseelse som habil jonglør på tankens og talens område, en anseelse, der på mange måder let kunde omsættes i klingende mønt. Af hvad her er anført om hans forfattervirksomhed, kan vi slutte to ting: at han sikkert har taget sig det let med sine kilder, hentet sit stof, hvor han har fundet det, medtaget, hvad der er forekommet ham brugbart, og udeladt, hvad han ingen anvendelse havde for — og på den anden side, at mænd med nogen alvor og forstand næppe har kunnet lade sig narre af hans spidsfindigheder og hel- eller halvfalske påstande. Ja vi fejler sikkert ikke, når vi går så vidt at antage, at han selv næppe har drömt om at kunne fremkalde nogen overbevisning om rigtigheden af det, som han fremførte, da det efter alt, hvad der foreligger, slet ikke kan antages, at han selv har haft nogen sådan, som sandhedskærlighed drev ham til at udbrede.

III.

Vi er nu forberedte til at tage fat på kærnepunktet i denne undersøgelse: hvem det er, som Xenofon polemiserer imod i det 2det kapitel, hvem den anklager er, hvis ord her anføres og gendrives.

Tidligere antog man det for givet, at det måtte være Sokrates's anklager for domstolen, Meletos. De ovenfor (s. 3) nævnte nyere lærde mener, at det er Polykrates. Herfor anføres som bevis, at dennes beskyldninger mod Sokrates for at have opdraget Kritias og Alkibiades til slette borgere og for at have benyttet Homer til at fremkalde antidemokratiske tanker hos de unge findes gendrevne hos Xenofon, endvidere at Xeno-

fon ikke kendte og ikke kunde kende noget til Meletos's anklagetale, da denne ikke var udgivet. — Ved förste öjekast synes disse argumenter ret tiltalende. Imidlertid mener jeg, at man ikke har tænkt sagen rigtig igennem, men ladet sig nöje med denne kombination uden at drage alle de konsekvenser, der vilde følge af den antagelse, at det er Polykrates, hvis ord Xenofon imødegår. För jeg går over til at vise disses urimelighed, må vi dog se lidt på selve beviserne.

At de anførte ord har stået i Polykrates's anklage, kan der ikke være nogen tvivl om. Men når man påstår, at der i Platons Apologi, uagtet Platon var tilstede ved retssagen (p. 34 a), ikke med et ord sigtes til sådanne beskyldninger, og at dette er et bevis på, at de ikke kan hidrøre fra Meletos, så må der dog göres indsigelse herimod. Breitenbach undgår på dette punkt meget let sine modstandere ved at tiltræde den af mange nærede anskuelse, at Apologien er et rent platonisk værk ligesom dialogerne, kun bygget over sokratiske motiver. Den udvej står imidlertid ikke åben for mig, da alt, hvad jeg hidtil har iagttaget, snarere har bragt mig til at tro, at Apologien er, hvad i al fald oldtiden vilde kalde et referat af Sokrates's tale for retten. Betragter man skriftet fra dette synspunkt, kan man ganske vist vente at finde de omtalte beskyldninger berörte deri, men heller ikke mere, på grund af den måde, hvorpå Sokrates i det hele førte sit forsvar. Vi må nemlig være forvissede om, at Meletos kan have fremført mange beskyldninger, som Sokrates ikke fandt det umagen værd at gendrive. Han nærede ikke stort håb om at kunne overbevise dommerne (Plat. Apol. 19 a; 24 a), men vil alligevel tale til sit forsvar, bl. a. fordi loven byder det (p. 19 a); imidlertid så han ingen grund til at tale anderledes for retten, end han plejede van, og dommerne måtte være forberedte på, at hans forsvar afveg ikke så lidt fra den almindelige vis, bl. a. fordi han aldrig för havde været for retten (ib. 17 d; cfr. 34 b—35 d). Vi kan derfor ikke vente i Platons Apologi som ellers i en retslig

forsvarstale[1]) at finde alle anklagerens beskyldninger gendrevne punkt for punkt. Følgelig er det en forkert slutning, at en ytring, som Xenofon lægger *anklageren* i munden, ikke kan være af Meletos, fordi den ikke findes gendreven i Platons Apologi.

Til trods for dennes beskaffenhed i den nævnte henseende, som jeg her kortelig har skitseret, er den dog ikke helt uden beröring med anklagerens ord hos Xenofon. Meletos havde (p. 24 b) udtrykkelig beråbt sig på, at han var god og patriotisk (*ἀγαθόν τε καὶ φιλόπολιν, ὥς φησι*), naturligvis som motiv til, at han anklagede Sokrates; det sidste udtryk (*φιλόπολις*) skal öjensynlig forstås således, at det ikke blot i almindelighed betegner kærlighed til fædrelandet, men også til dets love, forfatning og institutioner. Er det da for dristigt bag disse ord at skimte beskyldninger for at få de unge til at ringeagte de bestående love og vække antidemokratiske tendenser hos dem? At Meletos i denne eller en lignende sammenhæng har beskyldt Sokrates for at citere Homer til støtte for sine påstande, får vi ganske vist ikke at vide i Apologien; men der er intet i vejen for at antage det, når man tænker på den centrale stilling, som de homeriske digte indtog i Grækernes åndsliv. — Selve anklagens udtryk ødelægge (*διαφθείρειν*) har sikkert foruden at indeholde en beskyldning for at forføre de unge til laster og udskejelser, om hvilket der ikke kunde siges meget, særlig skullet betegne en fuldstændig vildledning i religiøs og politisk retning, og jeg fejler sikkert ikke ved at antage, at Meletos's udvikling af dette anklagens andet punkt især må have drejet sig herom, da det var noget, man let kunde interessere

[1]) Det manglede, som alle filologer ved, i oldtiden heller ikke på stemmer, som fra et prokurator-standpunkt satte Apologien meget lavt. Cassius Severus har efter Senecas Controv. III, pr. § 8 udtalt følgende dom: Eloquentissimi viri Platonis oratio, quae pro Socrate scripta est, nec patrono nec reo digna est. — Hvorledes Sokrates havde båret sig ad i ét punkt, er vist ovenfor (s. 7).

dommerne for, og tillige på grund af den almindelige fordom mod Sokrates forholdsvis let få dem overtydede om. At nu Meletos i en sådan udvikling ikke skulde have anført bestemte exempler, er utænkeligt. Når Sokrates i Apologien (p. 33 b) bestemt hævder, at han ikke bærer ansvaret for, om nogen af dem, der søger omgang med ham, bliver god eller slet, kan det, så vidt jeg skönner, bedst forstås således, at Meletos — rimeligvis udførligt og indgående — havde nævnet bestemte politiske personligheder som vildledte af Sokrates. Ud fra dette synspunkt bliver den måde, hvorpå forsvaret føres, fuldt ud forståelig, når vi da husker på, at det er Sokrates, der forsvarer sig. Istedenfor at gå ind på detaljer i anklagen nöjes denne med at hævde og begrunde, at hans forhold til dem, der søgte omgang med ham, ikke har været et sådant, at han må bære ansvaret for deres handlemåde, og istedenfor at diskutere, hvorvidt han havde øvet en slet og fordærvelig indflydelse på afdøde eller i al fald ikke tilstedeværende personer, henviser han Meletos til at føre endnu levende mænd af hans daglige omgangskreds eller deres slægtninge som vidner for sin beskyldning (p. 33 d—34 b).

Jeg påstår ikke, at der på de anførte steder af Platons Apologi er sigtet til de to beskyldninger; men enhver ser, at de snarere taler for end imod denne antagelse, og disse to klagepunkters forekomst hos Polykrates og Xenofon er de eneste positive beviser for, at Xenofon skulde have haft til hensigt at gendrive Polykrates's κατηγορία Σωκράτους. Disse beviser siger, som vi har set, ikke stort. Vi ved ganske vist ikke andenstedsfra med sikkerhed, at Meletos i sin tale har fremført disse klager mod Sokrates, da vi overhovedet ikke ved stort om hans tale; men hvad der foreligger, tyder snarere i denne retning end i den modsatte. — At give sig til, som de nyere forskere har gjort, vidtløftigt at diskutere, om folkestemningen i Athen med hensyn til Kritias og Alkibiades på den tid, da Sokrates indstævnedes for retten, var en sådan, at Meletos kunde bruge dem som beskyldningsobjekter, anser

jeg for fuldstændig ørkesløst, da vi ikke har tilstrækkeligt materiale til at kende den offentlige mening hos de letbevægelige Athenæere på det tidspunkt.

Endnu står tilbage at undersøge den påstand, at Xenofon ikke kendte og ikke kunde kende noget til Meletos's tale. Både Cobet og Schenkl hævder, at dette er meningen med indledningsordene til *erindringerne*: »ofte har jeg undret mig over, hvad det dog var for grunde, hvorved de, der rejste anklagen mod Sokrates, fik Athenæerne til at tro, at han fortjente dødsstraf«. Disse ord skal efter Cobet og Schenkl vise, at Xenofon ikke havde mindste kendskab til Meletos's tale; men det er aldeles ikke nogen nødvendig konsekvens af dem. Hvad havde der været i vejen for, at Xenofon, hvis han havde troet at kunne befrygte mistydning af de følgende partier, kunde have fortsat: »de udtalelser af anklageren, som jeg kender, forekommer mig i det mindste lidet overbevisende«. Indledningen til klagens förste punkt (kap. 1 § 2) kan synes at tyde på större mangel på kendskab til anklagerens begrundelse af beskyldningen for fritænkeri, især når man dermed sammenholder en enkelt ytring i det følgende[1]; men absolut nødvendigt er det ikke at antage dette. Antager man det imidlertid, er det nok værd at lægge mærke til, at Xenofon i spörsmålet om Sokrates's fritænkeri ikke, som der, hvor han taler om, hvorvidt Sokrates ødelagde de unge, anfører ord af anklagerens tale for at gendrive dem. Sagen stiller sig altså således, at Xenofon i de förste indledningsord, hvor der er tale om Sokrates's domfældelse i al almindelighed, tilkendegiver, at han ikke kender anklagerens tale i alle enkeltheder, men ingenlunde, at han slet ikke kender noget til den; derimod synes han at røbe noget större uvidenhed om anklagerens beviser for, at Sokrates var fritænker. — Fuldendt latterligt er det, når man i ordene

---

[1]) § 2: ὅθεν δὴ καὶ μάλιστά μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν.

»anklagen imod ham lød jo omtrent således« vil finde et bevis på, at Xenofon ikke engang kendte selve den skriftlige anklages nöjagtige ordlyd. Så har Sokrates, da han stod for domstolen, heller ikke kendt den — eller, om man vil, så har Platon i *Sokrates's forsvarstale* fremstillet ham, som om han ikke kendte den. Thi Sokrates siger der, hvor han går over til at gendrive Meletos's, Anytos's og Lykons anklage (p. 24 b): »den lyder omtrent, som følger«, hvorpå dens indhold anføres. Kan der tænkes noget mere urimeligt! Det hele er imidlertid let at forstå. Det var ikke skik dengang, som nu, at pukke på nöjagtig citeren, og kræver man dette af Xenofon og Platon, såfremt de ikke vil risikere at beskyldes for ukendskab til det, hvorom de skriver, gör man sig skyldig i en slem anakronisme.

Det står, som vi har set, ikke godt til med beviset for, at Xenofon »med rene og klare ord«[1]) udtaler, at han ikke kender noget til Meletos's tale og de tres skriftlige anklage. Man har imidlertid ikke ladet sig nöje hermed, men er gået så vidt, at man har påstået, at Xenofon ikke kunde kende noget dertil; kan dette godtgöres, behøves hint bevis unægtelig heller ikke. — Med denne sag hænger det nu således sammen. Da Sokrates stod for domstolen, havde Xenofon allerede i nogen tid været udenfor hans daglige omgangskreds. De samtaler, som refereres i *erindringerne*, falder allesammen, forsåvidt de indeholder kronologiske holdepunkter, i det mindste et par år tidligere. Det sidste møde mellem de to, som man kender, er det, som berettes i Anabasis 3. bog (1, 4 - 8), hvor Xenofon, da han af Proxenos modtager opfordring til at følge med over til Kyros, desangående henvender sig til Sokrates og efter at have foretaget den rejse til oraklet i Delfoi, som denne råder ham til, på ny taler med ham om sagen. Umiddelbart derefter bryder Xenofon op fra Athen og kommer til Sardes, just som toget skal sætte sig i bevægelse. Hans sidste møde

---

[1]) Cobet N. L. p. 666: Xenophon perspicue diserteque declarat nescire sese quibus tandem argumentis reum damnaverint.

med Sokrates fandt altså sted i slutningen af året 402 eller lige i begyndelsen af 401. I den følgende tid falder Xenofons deltagelse i Kyros's tog, og medens han er borte i Asien, anklages, dömmes og henrettes Sokrates. Efter tilbagekomsten til Hellas vender han, fordi han i mellemtiden er bleven landsforvist, ikke hjem til Athen, men tyr til Lakedæmonierne, og efter nogle års omtumlen tager han bolig i Skillus i Elis. Nu ræsonnerer man som så: Xenofon er i Asien, Sokrates i Athen; altså ved Xenofon ikke noget om Sokrates. Meget muligt, endog sandsynligt. Senere er Xenofon på Peloponnes, ikke i Athen; altså ved han intet om processen. Her må der göres indsigelse. Kan nogen for alvor tro, at en retssag som Sokrates's, der sikkert har vakt uhyre opsigt hos Athenæerne, som mest af alt interesserede sig for processer, ikke blev bekendt uden for Athen? Lokkede anklagen mod den underlige særling, som alle kendte fra gaden, mod den latterlige sofist, som i al fald den midaldrende slægt havde set karikeret i Aristofanes's komedie *skyerne*, opført 423, ikke mange til at være tilstede ved den retslige forhandling? Jo det følger af sig selv og vides til overflod fra Platons Apologi (p. 24 e), hvor tilhørerne omtales på en sådan måde, at det er klart, at de må have været tilstede i et ret betydeligt antal; alene dommerne var jo ikke få. Selv om rejser på den tid ikke var så almindelige som nu, kan man dog ikke antage, at slet ingen af disse hundreder af mennesker, som havde nærmere kendskab til processen, kom ned på Peloponnes i den egn, hvor Xenofon opholdt sig. Skillus, hvor han boede, lå en halv mil fra Olympia, hvorhen der hvert 4de år kom tusender fra alle Hellas's egne, ikke mindst fra Athen. Det er derfor en höjst letsindig og dristig påstand af Cobet og Schenkl, at Xenofon ikke, når han ønskede det, kunde skaffe sig noget at vide om Sokrates's proces. Men vi behøver ikke at antage, at han skulde have al sin viden fra sådanne tilfældige kilder. Det er klart, at Xenofon blandt Sokrates's omgangskreds, der var ret talrig og ikke rekruteredes alene fra Athen, har besiddet

fortrolige og inderlige venner. Man kan have så meget imod ham, som man vil, man kan nægte — og det med god ret — at han var en stor tænker, hævde, at han kun har grebet og fattet en del af Sokrates's væsen, og at mange af dennes ideer lå over hans åndelige horisont; men ét kan man efter alt, hvad der foreligger, ikke nægte ham: at han har været et bravt og vindende menneske. Af flere steder i *erindringerne* fremgår det, at han opfattede dem, der flokkedes om Sokrates, som en vennekreds i ordets egentlige forstand. Kunde Xenofon på grund af forholdene ikke søge til Athen for at få oplysning om den mands sidste skæbne, der havde stået hans hjærte nær som ingen anden, så kunde dog en eller anden af dem, der delte dette forhold med ham, en af dem, der under omgangen med Sokrates var blevne hans venner for livet, komme til Xenofon i hans exil.

De, der nægter, at Xenofon kunde kende nærmere til Sokrates's sidste dage, begår en fejl, som ikke alle, der sysler med fjærne tiders historie, har holdt sig fri for. De opererer med mennesker som med sjakbrikker, flytter dem sammen og skiller dem atter ad. I almindelighed kan det dog undskyldes med, at århundredernes mellemkomst har lagt et uigennemsigtigt slør over alle personlige følelser, skjult de vigtigste drivkræfter til menneskenes handlen og kun ladet enkelte törre fakta tilbage til historikeres og filologers behagelige kombination. Men er der mindesmærker, fra hvilke der efter århundreders forløb slår os varme og inderlige følelser imøde, da er det Xenofons skrifter.

IV.

Jeg har nu gennemgået alle[1]) de grunde, man, så vidt jeg ved, har ført i marken for at bevise, at den anklager, som

[1]) På en enkelt nær, modsætningen mellem *ὁ κατήγορος* og *οἱ γραψάμενοι*, der bedre vil kunne belyses i en anden sammenhæng og findes behandlet nedenfor side 22—23.

Xenofon gendriver, ikke **kan** være nogen anden end sofisten Polykrates. Ved min analyse af disse grunde betragter jeg det som påvist, at en tvingende nødvendighed for en sådan antagelse aldeles ikke foreligger. Men sagen kan føres videre endnu ved at undersøge de konsekvenser, som Cobets sindrige påfund fører med sig[1]).

Vi har to muligheder at vælge imellem: enten har Xenofon læst Polykrates's anklage i den tro, at det var Meletos's, taget enkelte ytringer ud af den og gendrevet dem under den forudsætning, at han havde med den retslige anklager at göre — eller også har han godt vidst, at hans modstander var Polykrates, og indrettet sin fremstilling således, at dette fremgår af den[2]).

Efter den ovenfor givne almindelige karakteristik af forfattere som Polykrates er det lidet sandsynligt, at Xenofon, kendt med livet som han var, kunde forvexle et sofistskrift med en for retten af anklageren holdt tale. Cobet og Schenkl kalder Polykrates's skrift et makværk, taler andensteds om det som en bog, der kendtes af alle dannede. Man tildeler kort

---

[1]) En kronologisk betænkelighed vil jeg blot minde om. Hvornår *erindringerne* fremkom, vides ikke; de kronologiske holdepunkter, der findes deri, tjener kun til at bestemme de refererede samtalers alder. Jeg vil være tilböjelig til at anse det for et af Xenofons förste skrifter, men kan her ikke gå nærmere ind derpå; de forsøg, man har gjort på at bestemme skriftets alder, kan ikke bruges, da de dels bygger på Cobets mening med hensyn til Polykrates, dels på den uægte *ἀπολογία Σωκράτους*. Polykrates's skrift fremkom ikke för 393 (se side 11), muligvis först en del år senere. Det kan derfor gærne være, at det er yngre end Xenofons *erindringer*, ja det er muligt, at disse har været benyttede af Polykrates.

[2]) En tredje mulighed, at Xenofon har erkendt skriftet for Polykrates's, men på grund af manglende kendskab til Meletos's tale for domstolen behandlet det, som om det var denne, betragter jeg som i sig selv aldeles urimelig og gör den derfor ikke til genstand for nogen undersøgelse. Schenkl udtrykker sig på dette afgörende punkt så uklart, så man næsten kan være fristet til at tiltro ham en sådan urimelighed.

sagt et skrift, man så godt som ikke kender noget til, de egenskaber, som det just er én belejligt. Uden at indlade mig herpå vil jeg påstå: hvad enten skriftet har været godt eller dårlig gjort, er det i allerhöjeste grad sandsynligt, at enhver samtidig, som havde nogen dannelse, strax ved förste öjekast kunde se, at Polykrates's anklage ikke var den for retten holdte tale. Det har næppe været hans hensigt at omstemme den offentlige mening, hvis den på den tid, han udgav sin pièce, var gunstig for Sokrates. Han har sandsynligvis kun benyttet »Sokrates« som et æmne til at fremsætte nogle åndrige, måske vittige paradoxer, således som han gjorde om Klytaimnestra, Busiris, mus og potter, og hvad han ellers havde skrevet om. Men vi behøver ikke at holde os til sådanne almindelige betragtninger, overfor hvilke man kan påstå, at det reelle grundlag for dem mangler, da vort virkelige kendskab til skrifterne med de underlige titler er såre ringe; ja vi kan gå så vidt at indrömme, hvad der dog altid er en mulighed, at Polykrates's *κατηγορία Σωκράτους* i formel henseende fremtrådte ganske som en retslig anklage[1] — der er endda to aldeles bestemte grunde, som gör det umuligt, at Xenofon eller en anden dannet mand fra samme tid kunde narres deraf. For det förste har Polykrates ikke undladt at sætte sit navn derpå. Det citeres eller omtales under hans navn af mange forfattere, endog flere århundreder senere, og det er på forhånd aldeles urimeligt, at han ikke skulde have gjort det, da han så slet ikke vilde have nået sit mål dermed: at vække opsigt og vinde anseelse. For det andet omtalte han de lange

[1]) At mænd i langt senere tider, da det gamle helleniske liv forlængst var udslukt, og få eller ingen havde nogen ret forståelse deraf, kunde antage Polykrates's skrift for den i retten førte anklage, vejer intet i vægtskålen. Der er netop, hvad enhver filolog ved, på den græske litteraturhistories område i senere tider fremkommet fabler, som vidner om en dumhed, man på forhånd vilde antage for utrolig. — Hirzels forsøg (Rhein. Mus. 42. Bd., s. 239 flg.) på at godtgöre, at Polykrates havde indrettet sin anklage, som om den fremførtes af Anytos, forekommer mig lidet vellykket. — Om en ytring hos Aiskhines se nedenfor side 25, note [1].

mures genopbyggelse i året 393, og just ved dette kriterium ser vi, at en mand med eftertanke i en tid, der dog lå Sokrates's fjærn, nemlig filosoffen Favorinus under Hadrian, opdagede, at denne tale ikke var holdt under Sokrates's proces, hvilket på den tid vistnok almindelig antoges[1]). Hvor urimeligt er det ikke at mene, at dette så ikke skulde have stået klart for Xenofon, hvem måske mange flere kriterier, som vi nu ikke kender, vilde have faldet i öjnene!

Har Xenofon da læst Polykrates's anklage således, at han vidste, hvem han havde for sig, og er det den, hvoraf han har uddraget enkelte ytringer for at vise deres uvederhæftighed, så må det også træde bestemt frem hos ham, at dette og intet andet er hans mening. Han vilde ikke føre sine læsere bag lyset, men just belære og oplyse dem. I punkter af så væsentlig betydning kan han ikke have udtrykt sig så uklart, at nutiden, hvis kendskab til det væsentlige i de forhold, som berörer Sokrates, er lige så godt som det, der fandtes hos flertallet af dem, for hvem han direkte skrev, ikke med sikkerhed skulde kunne fatte hans mening. Men just her vil det af undersøgelsen fremgå, at man ikke blot måtte beskylde Xenofon for uklarhed, men ligefrem for at ville bedrage sine læsere, dersom hans modpart virkelig var Polykrates.

Man har da søgt at læse dette ud af *erindringernes* ord og i så henseende beråbt sig på to ting. Det förste er, at den anklager, hvis ord anføres, kaldes ὁ κατήγορος, medens Sokrates's anklagere for domstolen kaldes οἱ γραψάμενοι, og der i slutningen tales om ὁ γραψάμενος. Schenkl hævder med stor bestemthed forskellen mellem disse to begreber, ja synes næsten at opstille dem som fuldstændige modsætninger. Der kan man se, hvor vidt man kan blive ført, når man er på gale veje! I Apologien betænker Sokrates sig ikke på at bruge begge udtrykkene om de samme personer, nemlig det trekløver, som havde bragt ham for retten. Synonymer er de ganske vist ikke — sådanne

---

[1]) Se side 11 note [1].

er der i absolut forstand meget få af; forskellen er enhver filolog velbekendt og kan ses i ethvert lexikon. Men denne forskel er jo ikke anderledes, end at man i et öjeblik kan kalde en person κατήγορος og i næste ὁ γραψάμενος — selve valget af disse to udtryk kan altså i og for sig ikke siges at vise en modsætning. Lad os da betragte hele stedets sammenhæng og se, hvad den lærer os. Skriftet begynder med at fremføre den retslige anklage. Derpå gendrives det förste punkt i denne, uden at der anføres nogen ytring af en *anklager*. Så følger det andet punkt med en gendrivelse, hvorpå ordet gives til *anklageren* for at fremsætte de forhold, der kunde tyde på, at Sokrates ødelagde de unge. Disse ytringer gendrives punkt for punkt af Xenofon, og omsider[1]) sluttes hele afsnittet med ordene: »Hvorledes skulde han altså kunne være skyldig efter anklagen (τῇ γραφῇ)?« osv. (§ 64, se ovenfor s. 9). Xenofon tror altså nu efter at have gendrevet de ytringer af ὁ κατήγορος, som han anfører, at have modbevist anklagen og den »der rejste anklagen« (ὁ γραψάμενος i § 64). Ingen sammenhæng kan vise tydeligere, hvem ὁ κατήγορος er, når man kender dette ords betydning. Antager vi, at ὁ κατήγορος er Polykrates, så må vi også antage, at Xenofon har villet narre sine læsere, eller at han selv har været et meget dumt menneske.

Det andet forhold, som formentlig skulde göre det tydeligt, at polemikens mål er Polykrates, har Dindorf fremført. Det er, at Xenofon under sin argumentation et par gange slår over fra fortid til nutid (I, 11, 26. 28. 29?). Det samme kan man göre i dansk og vel i ethvert sprog, selv når man hele tiden har for öje, at man har at göre med udtalelser, som tilhører fortiden; fænomenet er bekendt for alle, der studerer sprog. Det gælder derimod ikke, hvad Breitenbach også med stor

---

[1]) I det, som hører herhen, anerkender jeg med glæde, at Breitenbach (N. J. 99. Bd., s. 814) har behandlet sagen klart og udtömmende, og at jeg intet nyt har haft at fremføre.

styrke har gjort opmærksom på, om det ord, hvormed *anklagerens* udtalelser indledes, nemlig fortidsformen »sagde« (ἔφη). Dette kan kun forklares ud fra den forudsætning, at Xenofon har fremstillet sagen således, og hvis han har været et ærligt menneske, også selv har troet, at disse ytringer nogen tid tilbage ere fremførte af en anklager; det er umuligt at forstå det om ord, der foreligger i skrift.

V.

Det var ikke lyse udsigter, der viste sig for os, når vi betroede os til Cobets, Dindorfs og Schenkls vejledning. Hvilken vej vi end vilde slå ind på, rejste der sig vanskeligheder, som jeg ikke vil betænke mig på at kalde uovervindelige. Heldigt er det da, at de beviser, hvormed de har søgt at støtte deres antagelse, ikke ere af anden art, end at vi helt kan se bort fra dem.

Den lære, at *anklageren* skulde være Polykrates, må efter den foregående undersøgelse betragtes som aldeles uholdbar. Men jeg kan ikke slutte denne afhandling med dette tilsyneladende negative resultat. Det positive ligger lige for hånden. På alle punkter i det foregående viste der sig ved konsekvent gennemtænkning snart stærkere, snart svagere sandsynligheds-beviser for, at anklageren ikke er nogen anden end Meletos, der for retten i de tres navn, som rejste sagen, holdt hovedtalen imod Sokrates. Konsekvensen heraf kan vi trygt tage imod: i det 2det kapitel af Xenofons *erindringer* har vi en mere eller mindre pålidelig kilde, der kan tjene til at supplere de få oplysninger, vi andenstedsfra (navnlig fra Platons Apologi) kan hente om Meletos's tale. Det er ganske vist aldeles ugörligt at rekonstruere denne på grundlag af disse to kilder; men vi kan dog ud fra dem skaffe os nogle få hovedtræk til at danne os et billede af den, hvilket jeg imidlertid i denne sammenhæng blot løselig vil antyde. Meletos har kun let og flygtigt dokumenteret det förste punkt i den skriftlige an-

klage; Xenofon har ingen udtalelser i denne retning haft til sin rådighed, i al fald ingen, som han fandt det værd at referere og gendrive. Det andet punkt har anklageren derimod udførligere dvælet ved, dels således at han fremførte en del beskyldninger, som mange var tilböjelige til at rette mod sofisterne, dels således at han særlig sigtede Sokrates for en fuldstændig vildledning af de unge, navnlig i politisk retning[1]).

Når nu sagen efter det foregående kan betragtes som klar og sikker, vil jeg forsøge at hidføre et par steder, som jeg hidtil ikke har medtaget under undersøgelsen, da man kan have lov til at nægte, at de står i nogen særlig forbindelse med det spörsmål, jeg behandler. Det förste er begyndelsen af § 62: »Mig forekommer det nu, at Sokrates, da han var sådan, som jeg har skildret ham, snarere fortjente ære end dødsstraf fra statens side. Og også ved at betragte sagen i henhold til lovene vilde man komme til dette resultat«, — hvilket må

[1]) At Polykrates i et par fakta, det eneste, vi med vished kender til hans tale, stemmer overens med anklageren (Meletos), kan efter det ovenfor (s. 12) anførte ikke undre os. Hvad han kunde bruge af faktisk stof fra Meletos's tale, som han måske selv har hørt, måske kun fået refereret, har han naturligvis medtaget og anvendt, som det var ham belejligt. — Et sted af Aiskhines's tale mod Timarkhos (§ 173) berörer vort spörsmål: *"Επειθ' ὑμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, Σωκράτη μὲν τὸν σοφιστὴν ἀπεκτείνατε, ὅτι Κριτίαν ἐφάνη πεπαιδευκώς, ἕνα τῶν τριάκοντα τῶν τὸν δῆμον καταλυσάντων.* Cobet og Dindorf forsikrer naturligvis, at det, som her fortælles, stammer fra Polykrates's skrift. Men for det förste ved vi ikke fra andre steder, at Kritias var nævnt deri, for det andet er det i det mindste lige så rimeligt, at Aiskhines har bygget på en tradition eller fortælling af en eller anden, der i sine unge dage havde været tilstede ved processen og med rette eller urette mente, at det, at Meletos anførte Kritias som en discipel af Sokrates, havde bidraget væsentlig til at fælde denne. Jeg har imidlertid ikke villet inddrage dette sted under drøftelsen af hovedsagen, fordi jeg mener, at man ikke kan lægge stor vægt på, hvad en taler, når det passer ham, kan finde på at sige i forbigående. Af samme grund har jeg heller ikke indladt mig videre på at drøfte det bevis for, at Alkibiades ikke af Meletos var fremstillet som Sokrates's discipel, som man (rigtignok ikke efter Breitenbachs fortolkning, N. J. 115. Bd., s. 455) kunde hente fra Isokrates's ord: *ὃν ὑπ' ἐκείνου μὲν οὐδεὶς ᾔσθετο παιδευόμενον* (se side 10 note [2]). Kan dette sted tages til indtægt i den ene retning, så kan stedet hos Aiskhines i den anden; men begge har efter min mening ringe beviskraft.

sammenholdes med slutningen af § 64: »og når han gjorde dette, hvor kunde han da andet end fortjene stor ære fra statens side?« Når jeg læser disse to steder, kan jeg ikke værge mig imod den tanke, at Xenofon har været vidende om, at Sokrates under processen istedenfor at andrage om mild straf foreslog, at dommerne skulde vedtage offentlige æresbevisninger for ham. — I 1. kap. § 17 hedder det: »I forhold, hvor Sokrates's anskuelser ikke var almindelig kendte, er det forståeligt, at dommerne kunde få en urigtig mening om ham; men er det ikke underligt, at de ikke lagde sig det på sinde, som alle vidste«, hvorpå der fortælles om hans modstand mod folkets ønsker under sagen mod de feltherrer, der havde kæmpet ved de arginussiske øer, og der hævdes, at hans optræden alene bestemtes af lydighed mod den ed, han havde aflagt, af gudsfrygt (se ovenfor s. 4). Der er i dette sted store ligheder med det tilsvarende i Platons Apologi (p. 32), også udenfor, hvad der fremgår af det anførte citat; omvendt er der også nogen forskel, navnlig med hensyn til hele den sammenhæng, i hvilken tildragelsen berettes hos Xenofon og Platon. Jeg vil her opfatte § 17 således, at Xenofon er gået ud fra, at Sokrates's optræden ved denne lejlighed udtrykkelig er bleven fremhævet fra hans side under processen (således som sket er i Apologien). Han undrer sig da over, at dommerne ikke tog hensyn dertil, da jo sandheden i dette punkt var let at overbevise sig om i modsætning til sandheden i de mangfoldige beskyldninger, som anklageren fremførte. Er min opfattelse rigtig, da ligger der i dette punkt et fingerpeg, som viser i samme retning som alt andet, der hentyder til Sokrates's proces. Xenofon har ikke haft et sammenhængende referat af anklagerens tale til sin rådighed, men har, af én eller flere, der har været tilstede, fået meddelt en del udtalelser af anklageren og en del andre detaljer om processen, løsrevne af sammenhængen, som det er naturligt, da referatet af dem udelukkende grundede sig på hukommelsen. Fra dette synspunkt betragtet er forståelsen af de to förste kapitler i alle hovedtræk uden vanskelighed fra begyndelsen til enden.

Man kan stille ørkesløse spörsmål i mængde: hvorfor har Xenofon ikke fundet det nødvendigt at anføre navnene Meletos, Anytos og Lykon[1]? Hvad hed den eller de, som bragte ham meddelelse om processen? Hvad bevægede ham til at udgive *erindringerne* i den form og på den tid, han udgav dem (vi kender vel at mærke ikke engang dette tidspunkt)? Hvem dølger sig bag udtrykket »som nogle både skriver og siger om Sokrates« (I, 4, 1)[2]? Hvorledes kunde Meletos ifølge sine egne åndelige forudsætninger og den samtidige folkestemning i Athen benytte Alkibiades og Kritias til at anklage Sokrates for at virke i statsfarlig retning? — Just det, at man har indblandet disse eller lignende spörsmål i undersøgelsen, har forplumret opfattelsen. Det er vor pligt at oplyse, hvad der kan klares og oplyses, men det er også vor pligt at tilstå vor uvidenhed i punkter, vi ikke kender til. At drøfte slige spörsmål vidt og bredt er, for at slutte med et ord af Sokrates, at bilde sig selv og andre ind, at vi kender noget til ting, hvorom vi i virkeligheden intet ved[3].

---

[1]) Meletos's navn findes först henimod slutningen af *erindringerne* (IV, 4, 4. IV, 8, 4) i partier af værket, som åbenbart ikke skriver sig fra Xenofon, men fra en senere interpolator.

[2]) Det er muligt, at Xenofon her bl. a. sigter til Polykrates. Noget bestemt kan ikke siges herom på grund af de s. 20 note [1] fremførte kronologiske betænkeligheder. Men hvorledes dette sted kunde tages til indtægt af dem, der mener, at anklageren er Polykrates, er aldeles ufatteligt.

[3]) Min bestemte afvisning af den i nyere tid fremkomne opfattelse af det andet kapitel i Apomnemoneumata må ikke opfattes som et tegn på, at jeg i det hele (som f. ex. Breitenbach) misbilliger den »nyere kritiks« arbejde med dette værk, hvortil Cobet, Dindorf og Schenkl hver på sin vis har bidraget meget. Jeg har tværtimod den overbevisning, at den nyere kritik (Krohns skrift ser jeg bort fra og henviser angående det til Høffdings dom i Nordisk Tidsskrift for Filologi N. R. 3. Bd.) på mange og væsentlige punkter först har skabt grundlaget for den rette forståelse af Xenofons bog. Men påvisningen heraf hører ikke herhen.

Blinkenberg, Christian
Sørensen
Xenofons erindringer om
Sokrates